

Celeb értelmiségiek megtérése

Luke Bretherton

Oxfordi Egyetem, Faculty of Theology and Religion

Christ Church

ORCID: 0000-0002-4032-8188

Fordította: Tóth Sára

Magyar fordítás

Eredeti megjelenés: „The Conversion of Public Intellectuals”, *Comment*, 2024. szeptember 5. <https://comment.org/the-conversion-of-public-intellectuals/>. A magyar fordítást engedéllyel közöljük.

Megjelent: 2026. szeptember 28.

Licenc: CC BY 4.0

Absztrakt. Kezd divatos lenni a kereszténység? Az elmúlt években egyre több celeb megtérésének vagy a kereszténység iránti intenzív érdeklődésének lehettünk tanúi. Hirsi Ali író, aktivista, Jordan Peterson vagy a magát kulturális kereszténynek nevező korábbi új ateista Richard Dawkins csak néhány a sok közül. Luke Bretherton angol teológus szerint a kortárs megtéréshullám egyik nagy kísértése, hogy Krisztus követése helyett civilizációs önvédelemmé válik. Korunk válságai közepette egy képzeletbeli keresztény korszakot szeretnénk helyreállítani, a megtérés azonban nem restauráció, hanem újjászületés. Aki azért tér meg, hogy egy korábbi kulturális formát megőrizzen vagy „újra naggyá tegyen”, valójában bűnbánat nélküli megtérést akar.

Kulcsszavak: megtérés; kereszténység; nyugati civilizáció; keresztény nacionalizmus; politikai teológia; Jacques Maritain

Egy sosem volt kereszténység iránti nosztalgia

Az új ateizmus szellemi közegében nőttem fel. Nagy-Britanniában, ahol teológiát tanultam, Richard Dawkins, Christopher Hitchens és a hozzájuk hasonló új ateisták nem afféle bátor próféták voltak, akik a tudományos racionalizmus hevületével templomokat gyújtottak fel, hanem inkább annak a vallással szembeni, mélyen gyökerező kulturális megvetésnek hangadói, amely már jóval azelőtt jelen volt, hogy ők megkezdték volna a maguk harcát. Brit közegben az új ateizmus mindenekelőtt

arra reagált, hogy a vallás a világ más részein – különösen Észak-Amerikában és a muszlim többségű országokban – ismét politikai tényezővé vált. Az új ateistákat valószínűleg felháborította, hogy még mindig akad ennyi makacs, felvilágosulatlan ember, aki mintha nem értesült volna arról, hogy Isten halott. Folytonos gúnyolódásuk és az őket övező rajongás hosszú időn át szellemi életem állandó háttérzaja volt.

Ha valaki keresztényként ilyen háttérzajban nő fel, majd ugyanebben a közegben tanul teológiát, később pedig brit egyetemeken maga is teológiát oktat, szinte állandó védekező helyzetben találja magát. Talán ezért is ragadott annyira magával Justin Brierly brit újságíró és keresztény apologéta nemrégiben készült podcastja és az abból született könyv, a *The Surprising Rebirth of Belief in God* (Az istenhit meglepő újjászületése). Őszintén szólva bizonyos értelemben felszabadító élmény volt. A podcastot hallgatva olykor úgy éreztem, mintha valamiféle intellektuális ördögűzésen esnék át.

Brierly az új ateizmus társadalmi és intellektuális mozgalmának felemelkedését és bukását mutatja be. Ennek részeként olyan ismert emberekkel készít interjúkat, akik noha korábban ateistának vallották magukat, ma már nem zárkoznak el a kereszténységtől, sőt, nyitottak és érdeklődőek. Brierly könyvében szerepel többek között Jordan Peterson, Ayaan Hirsi Ali, Paul Kingsnorth, Douglas Murray és Louise Perry. Az interjúalanyok közül jó néhányan megtértek, keresztény hitre jutottak. Idetartozik Russell Brand humorista és provokátor is, akit a nemrég magáról posztolt képén éppen egy másik híresség, Bear Grylls keresztel meg a Temzében. Az Egyesült Államokban a kommentátor Sohrab Ahmari és a harvardi jogászprofesszor Adrian Vermeule esete a legismertebb. Mindketten nemrég vették fel a római katolicizmust. Ám a legmeglepőbb fordulat Richard Dawkinsé, aki ebben az évben jelentette be, hogy „kulturális keresztény” lett. Szóval úgy tűnik, Isten mégsem halt meg, legalábbis a nyugati értelmiség egyre bővülő körében biztosan nem.

Ezeket a megtéréstörténeteket hallgatva azonban kirajzolódik egy igen érdekes mintázat. A hírességek elbeszélései mindig együtt járnak a kortárs kultúra, különösen a nyugati civilizáció hanyatlását előidéző, úgynevezett woke ideológiák bírálatával. Elbeszéléseikből kitűnik, hogy számukra a kereszténység egyfajta mentsvár a nyugati kultúrát összeomlással fenyegető sokféle barbárság ellen.

Ezt az álláspontot képviseli markánsan a korábban ateista Ayaan Hirsi Ali is a „Miért lettem keresztény?” című cikkében. Hirsi Ali elbeszéli, miként lett muszlimból ateista, majd ateistából keresztény. Írásában, amelynek központi gondolata, hogy a „nyugati civilizáció” alapja a „kereszténység”, kifejti, hogy a nyugati civilizációt fenyegető veszélyek elhárítása érdekében szükségünk van a kereszténység helyreállítására.

Így fogalmaz: A Muszlim Testvériségben eltöltött éveim során megtapasztaltam, hogy az iszlám alapszövegeiben megjelenő közösségteremtő történet micsoda erővel képes teljes muszlim tömegeket mozgósítani. Ha nem vagyunk képesek felkínálni valami hasonló erővel bíró alternatívát, civilizációnk tovább fog erodálódni. Szerencsére nincsen szükségünk mindfulnessből meg gyógyszerekből kikevert divatos koktéla, hiszen a kereszténységben mindez adott.

Intellektuális örökség

Hirsi Ali és más újabb megtérők nem az első, akik a kereszténységhez való – akár kulturális, akár hitbeli – odafordulást a nyugati civilizáció erkölcsi és társadalmi alapjainak összeomlása feletti aggodalommal kapcsolják össze.

A hanyatló Nyugatra vonatkozó kritikai narratíva – miszerint a kereszténység az utolsó menedék a modern élet pusztító folyamataival szemben – a 19. század óta létezik.

Ez a narratíva a modern nyugati civilizáció történetét egyáltalán nem haladásnak látja, amely során az ember olyan racionális, felvilágosult lénné válik, aki képes a szabad életre. Éppen ellenkezőleg, számukra a modernség azoknak a kötelékeknek a tragikus elvesztésével egyenlő, amelyek összekapcsoltak egymással, a földdel és őseinkkel. Ebben a történetben a modernitás nem teszi szabaddá az embert, hanem az individualizmus és az erkölcsi relativizmus tragikus gyümölcsét termi. Az állítólagosan felszabadult modern én cél és irány nélkül, lecsupaszítva és magára hagyva vesztegel. A történet megoldása, s így a Nyugat megújulása abban rejlik, ha újra felvesszük a kapcsolatot a „mieinkkel”, a „mi” földünkkel, az európai hagyományokkal, melyek között a legfontosabb a kereszténység.

Ebben a narratívában a nyugati kultúra nem bizonyos konkrét erkölcstelenségek és igazságtalanságok előfordulása miatt problematikus, hanem azért, mert visszájára fordítja az erkölcsi rendet, amikor a hatalomvágyat és Ágoston *libido dominandiját* nevezi meg erényként. Ez az egyszerre apokaliptikus és konzervatív szemlélet a történelmet két szakaszra osztja: a modernitást és az összes azt megelőző korszakot állítja szembe egymással. Mindeközben szakralizálja a múltat – rendszerint egy idealizált középkort – és démonizálja a jelent. Ez a szemlélet a kereszténységet valami egészen másnak képzei, mint ami valójában. Vagy veszélyeztetett fajként tünteti fel, amelyet különleges rezervátumokba zárva meg kell óvni, vagy olyan erőként, amelyet a nyugati kultúra védelmére fel kell fegyverezni a belső összeomlás és a külső ellenség ellen. Az első verzióra jó példa Rod Dreher *Benedict Option* (Benedek útja) című könyve, a felfegyverzést pedig a “keresztény nacionalizmus” képviseli.

A Benedek útja és a keresztény nacionalizmus példája mutatja, milyen könnyen vezethet a modern nyugati élet – különösen a liberalizmus – bírálata nosztalgikus, reakciós politikához. A reakciós politikát általában a változással szembeni ellenállás és egy képzeletbeli, elvesztettnek – vagy ellopottnak – vélt múlt visszaállításának vágya mozgatja. Az ilyen mozgalmak a múltba révedve keresik azt a képzeletbeli eredeti állapotot, amely még azelőtt létezett, hogy minden rosszra fordult volna.

Azonban tévednek azok, akik a kereszténységet a történelem egy megszépített változatára visszavezetett, defenzív civilizációs vállalkozásnak képzelik. Ugyanígy félrevezető a kereszténységet jogosulatlan kiváltságérzetből és sértett áldozatiságból táplálkozó szektás mozgalomnak beállítani. Krisztus követése és a Szentlélek nem szűnő munkájára való ráhangolódás nem más, mint olyan igazságos és nagylelkű

életformák kialakítása, amelyek tanúságot tesznek az új teremtésről, és elővételezik annak valóságát.

Ha teljes mértékben azonosítjuk a kereszténységet egy korábbi kultúrával vagy történelmi pillanattal, s így előre determináljuk, hogy milyen lehet és milyennek kell lennie, éppen arra válunk képtelenné, hogy felismerjük, amit Krisztus és a Lélek ezen a helyen és időben, miközöttünk, ma élő emberek között cselekszik. Ugyanezért nem leszünk hajlandók szembenézni azzal sem, hogy a másokkal és másokért végzett hűséges, reménykedő és szeretetteljes cselekvéstől elválaszthatatlan a veszteség, a sebezhetőség és az irányításvesztés tapasztalata. Sőt, egy kultúra vagy egy nemzet kontrollálásának vágya már maga is a libido dominandi-ról, arról a hiú büszkeségről árulkodik, amelyet Ágoston a bűn legalapvetőbb megnyilvánulásának, nagyon nagy gonoszságnak tart.

Az Istenhez és a felebarátainkhoz fűződő kapcsolataink megújulását Krisztus élete, halála, feltámadása és mennybemenetele teszi lehetővé, nem pedig a nyugati kultúra vagy egy adott gondolati tradíció. A megtérés és a lelki út során meg kell tapasztalnunk, mit jelent az idő fogságában, állandó változásban és átmenetiségben élni, mit jelent az, hogy véges és bukott teremtmények vagyunk, nem pedig istenek. A kereszténnyé válás azzal jár, hogy különbözőségeink közepette itt és most felfedezzük egymásban a Krisztussal való közösséget, ami csakis a Szentlélek ajándéka lehet, sohasem a gyarló ember műve. Ha Krisztust ott keressük, ahol ma a Lélek szele jár, lehetetlenné válik az a nosztalgikus szétválasztás, amely a múltat jónak, a jelent pedig mindenestől rossznak tekinti. Az élet minden formáját átjárja a bálványimádás és a strukturális bűn. Spirituális, erkölcsi és politikai küzdelmünk célja az, hogy azonosuljunk Krisztussal és részeseivé legyünk a Szentlélek munkájának, s így módon elhatárolódjunk minden múltbeli és jelenbeli bálványtól, minden minket formáló és kontrolláló kulturális rendszertől.

A valódi megtérés

Amikor valaki azért „tér meg”, hogy egy korábbi kulturális formációt megőrizzen – vagy újra nagygyá tegyen (make it great again) –, valójában bűnbánat nélkül akarja átélni a megtérést. Keresztre feszítés nélkül akarja átélni a feltámadást. Semmiféle kulturális forma nem mentes a bűntől, a bálványimádástól és az elnyomástól. Egy kultúra csak úgy ébredhet fel és újulhat meg, ha előbb meghal önmagának. Csak így alakulhat át életünk, csak így rajzolódhatnak ki benne krisztusi mintázatok.

A megtérés, ha helyesen értjük, nem csupán valami elveszett dolog megtalálását jelenti. A megtérés újjászületés. Ahhoz, hogy újra felfedezzük vagy visszanyerjük teremtett, igazi énünket, alapvető újrarendeződésen kell átesnünk. Ez az újrakezds valójában az Isten és a felebarátaink felé fordulást jelenti. Aki azért tér meg, hogy egy korábbi kulturális formát megőrizzen vagy „újra nagygyá tegyen”, valójában bűnbánat nélküli megtérést akar.

A keresztségben a megtérésnek ez a paradox mozgása mutatkozik meg. Kiábrázolja, hogy a megtérés egyszerre tekint hátra és előre. A keresztségben azzá válok,

aki voltam, és aki leszek. A kettő egyszerre történik. Helyreáll az eredeti, teremtett énem, és újjászületek.

A keresztségben továbbá megmutatkozik egy olyan dinamika, amely központi szerepet játszik a megtérés teológiájában, és amelyet Ágoston igen meggyőzően tár elénk saját megtéréstörténetében: a megtérés során a szétszóródástól, az elidegenettségétől és az elhatárolódástól a közösség felé mozdulunk el – egyénileg és kollektív értelemben is.

A keresztség és az abban kifejeződő megtérésteológia egy alternatívát kínál a mai megtérők többsége által alkalmazott értelmezési keret helyett, amely a modernitást metafizikai eltávolodásnak tartja. A kortárs kultúrháborút alakító reakciós és progresszív ideológiákkal egyaránt szembefordulva ez az alternatív szemlélet elismeri, hogy a múlt és a jelen, a megőrzés (konzerválás) és az újítás, a hagyomány és a forradalom mindig dinamikus kölcsönhatásban állnak egymással. Azt hangsúlyozza, hogy legyünk só, vagyis másokkal együttműködve megőrizzük mindazt, ami jó, illetve fenntartsuk, ahol lehetséges, a békét és az igazságosságot, és legyünk a sötétben világosság, hirdetve az ítéletet és mindenek megváltását Krisztusban.

Zárójelben tegyük hozzá, hogy a megtérés imént felvázolt teológiája nem ismeri az „autentikus” vagy „hiteles” kereszténység fogalmát. A hitelesség a kereszténységtől idegen, modern fogalom. A keresztényeknek nem hitelesnek, hanem hűségessé kell lenniük. A megőrzés és az újjászületés paradox mozgása révén a kereszténység valamennyi formája – ha hűségesen gyakorolják – alá van vetve a folyamatosság és a változás dinamikájának. Így tehát joggal vethet fel kérdéseket, amikor olyan megtérőkről hallunk, akik a római katolicizmusban, a keleti ortodoxiában vagy bármely másik tradícióban a keresztény hitnek valamilyen eredeti, autentikus, a modernitás által be nem szennyezett formáját vélik megtalálni. Paul Kingsnorth, aki wicca hívóból lett román ortodox, pontosan ezt az érzületet fejezte ki Justin Brierly podcastjában a vele készített interjúbán. Ám valójában az ortodoxia mai megjelenési formáit nem kevésbé a modernitás alakítja, mint mondjuk a pünkösti mozgalmat. Másrészt, éppúgy, mint a pünkösdizmusnak, az ortodox kereszténységnek is vannak olyan erőforrásai, amelyekből merítve modern életformáinkat hűségessé, reménykedővé és szeretetteljessé alakíthatjuk, miközben meg kell bánnunk és meg kell tagadnunk ugyanezen ortodoxia bűnös és bálványimádó megnyilvánulásait.

Az igaz megtérés egy modellje

A mai megtérők előtt két út nyílik, és mindkettőt megfigyelhetjük Jacques Maritain, modern francia filozófus életében.

Maritain névleges protestánsként nőtt fel. Hirsi Alihoz hasonlóan kiábrándult az ateizmusból és más általa tanulmányozott modern filozófiákból, mert nem tudtak mit kezdeni az élet értelmetlenségével. Olyan mély kétségbeesésbe zuhant, hogy feleségével, a zsidó származású Raissával együtt öngyilkosságot fontolgattak. Azután Henri Bergson filozófiájának hatására, de még inkább Aquinói Tamás olvasásának eredményeképpen mindketten római katolikus hitre tértek, és 1906-ban meg is ke-

resztelkedtek. Ez része volt annak a vezető francia értelmiségiek körében kialakuló megtérési hullámnak, amelynek során számos protestáns és zsidó gondolkodó lépett be a katolikus egyházba.

A megőrzés és az újjászületés paradox mozgása révén a kereszténység valamennyi formája – ha hűségesen gyakorolják – alá van vetve a folyamatosság és a változás dinamikájának.

A fentebb említett két út közül az elsőre Maritain megtérés utáni döntése szolgált példát, nevezetesen, hogy csatlakozott az Action Française mozgalomhoz. Az Action Française egy royalista, reakciós, antidemokratikus csoport volt, amelynek sok tagja később fasiszta lett, és vezető szerepet vállalt a náci kollaboráns Vichy-kormányban. Az Action Française a kereszténységből merített, de nem fordult Krisztushoz. Vezetői úgy vélték, hogy a kereszténység segítségével megvédhetik a francia civilizációt a belső rothadástól és a külső ellenségtől. („Tedd újra nagygyá Franciaországot!” is lehetett volna a jelszavuk.) Az akkori „woke” ideológiákkal – vagyis a kommunizmussal, az anarchizmussal és a liberalizmussal – szemben a családi, vallási és nemzeti értékeket védő politikai alternatívát kínáltak.

Amikor XI. Piusz pápa 1926-ban elítélte az Action Française-t, Maritain elhatárolódott a mozgalomtól, és egy második megtérésen ment keresztül, amely ezúttal a felebaráti szeretet iránti elköteleződést jelentette, és a demokrácia, az emberi jogok védelme és az antirasszista politika melletti kiállásban nyilvánult meg. Ebben a szemléletváltásban kulcsszerepet játszott az orosz teológus-filozófushoz, Nyikolaj Bergyajevhez és a francia keresztény demokratikus gondolkodóhoz, Emmanuel Mounierhez fűződő barátsága.

Maritain második megtérése egy másik lehetséges utat mutat a mai értelmiségi megtérőknek. A nyugat hanyatlását középpontba állító defenzív szemléletmód helyett választhatjuk, mint Maritain, a Krisztust – s így az emberiség örök sorsát és az emberi lét értelmét – középpontba állító narratívát.

Maritain új álláspontjának egyik korai kifejtését találjuk 1936-ban megjelent *Integral Humanism* című könyvében. Ahogy a történész James Chappel megjegyzi, „bár a könyvet gyakran a liberális demokrácia dicshimnuszának állítják be, s így háttalanítják, valójában szenvedélyesen antifasiszta, antirasszista és antikapitalista traktátusként kellene olvasnunk”. Az *Integral Humanism* nem más, mint Charles Maurrashoz, az Action Française fő ideológusához és propagandistájához intézett nyílt kihívás, sőt, Maurras felelősségre vonása. Maurras az általa „integrált nacionalizmusnak” nevezett antipluralista, antiszemita és antidemokratikus eszmerendszert propagálta. Maritain, elutasítva mindazt, amit Maurras képviselt, kidolgozta a pluralista, demokratikus politika filozófiai és teológiai alátámasztását.

Maritain ezzel nem csupán korának rasszizmust és tekintélyelvűséget hirdető reakciós, fasiszta ideológiáira adott választ, hanem egy saját keresztény humanizmus-, illetve keresztény demokráciaelképzeléssel állt elő. Ezt kínálta fel alternatívaként az atomizált és elidegenedett liberális, burzsoá kapitalista individualizmus, illetve a kommunizmus totalitárius és ateista forradalmi politikája helyett.

Maritain szerint a demokrácia létfontosságú feltétele annak, hogy az Isten képeére teremtett ember kiteljesíthesse valódi természetét. Maritain szerint a demokrácia a politikának az a formája, amely a leginkább tiszteli az emberi személy méltóságát, és biztosítja, hogy mindenki részt vehessen a közös élet alakításában, és így eljusson személy voltának teljességére. Ahelyett, hogy az egy, a néhány vagy a sok (majoritarianizmus) határozná meg és irányítaná az egyén életét, a pluralista részvételi demokrácia mindenkinek lehetővé teszi, hogy cselekvő módon részt vegyen az értelemadásban és a cselekvésben, és ezáltal közös világok létrehozásában. A demokrácia megteremti a feltételeket ahhoz, hogy az ember személyként működhessen, vagyis lehetővé teszi, hogy szabad és kölcsönösen felelős kapcsolatokat alakítson ki másokkal és másokért. Ez azt jelenti, hogy mindenkinek teremt lehetőséget arra, hogy az életéhez és munkájához szükséges anyagi és társadalmi feltételek alakításához hozzájáruljon és élvezze az abból származó jótéteményeket. Maritain szerint ez a demokratikus ideál nem elsősorban politikai pártok vagy jogi eljárások révén valósulhat meg, hanem a politikai és gazdasági együttműködés intenzíven részvételi és kapcsolati formái révén, amilyenek például a szakszervezetek, a szövetkezetek és a közösségszervező összefogások.

Maritain egyáltalán nem volt egyedül azzal, hogy a defenzív magatartás helyett konstruktív hozzáállást dolgozott ki. Sok hozzá hasonló megtérő választotta ugyan ezt az utat. Ez nem azt jelenti, hogy nekiálltak védeni a „nyugati civilizációnak” nevezett homályos és eurocentrikus elképzelést. Nem, buzgó és odaadó antifasisztaként fáradhatatlanul dolgoztak a demokrácia megújításaért, olyan életformák kialakításán fáradoztak, amelyek mindenki számára elérhetővé teszik az igazságosságot és a nagylelkűséget. Törekvéseikkel Jézus Krisztusnak az egész emberiségre kiterjedő szeretetéről tettek tanúságot. Jóllehet örömmel hallok hírért, hogy a mai válságos helyzetben sokan fordulnak a kereszténység felé, abban reménykedem és azért imádkozom, hogy ők és mi mindannyian megtapasztaljunk egy második megtérést is, a megtérést az eltökélt és szenvedélyes felebaráti szeretethez, amelynek – ha keresztény szeretet akar lenni – magában kell foglalnia az ellenség szeretetét is. Az irgalmas samaritánus történetében megjelenített felebaráti szeretetről az derül ki, hogy amikor átéljük, hogy Krisztus szeret minket, újra átéljük a másokkal közös emberségünket is – még azokkal is, akiket a saját életformánkra vagy a számunkra legkedvesebb dolgokra nézve veszélyesnek tartunk. Akár felnőtt megtérő valaki, akár az anyatejjel szívta magába a hitet, ha a keresztények nem tudják megtestesíteni ezt a szeretetet, akkor az evangélium hitelességét veszélyeztetik.